

2. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення на фінансових ринках України системи захисту користувачів фінансових послуг» від 15.12.2011 № 9594. /[Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: www.gada.gov.ua.

3. Проект розпорядження Держфінпослуг «Про погодження проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України» (щодо захисту прав споживачів фінансових послуг)» від 22.12.2010. /[Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: <http://www.dfp.gov.ua/62.html>.

4. *Fuchs D.*, Ochrona ubezpieczeniowa a ochrona konsumentenka, [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: www.gu.com.pl.

5. *Łętowska E.*, Prawo konsumenckie i inne teksty prawne, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2006.

6. *Mrozowska B., Wnęk A., Glabas E.*, Ochrona klienta zakładu ubezpieczeń w prawie polskim na tle porządku prawnego Unii Europejskiej (cz.1), «Prawo Asekuracyjne» 2005, nr 1.

7. *Niepokulczycka M., Sieliwanowicz E.*, Prawa konsumenta, Difin, Warszawa 2000.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2012 р.

УДК 336.712:338.24.021.8

А.І. Степаненко, канд. екон. наук,
здобувач ступеню доктора наук
кафедри банківської справи
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

І.М. Чамара, канд. екон. наук,
доцент кафедри економіки
Національного транспортного університету, м. Київ

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ ЗА УМОВ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

АННОТАЦІЯ. *Суттєві економічні перетворення в нашій країні потребують адекватних змін у структурі банківської системи, спрямованих на її ефективне та безперебійне функціонування, здатне сприяти стійкому соціально-економічному розвитку кожного підприємства, регіону, держави в цілому.*

КЛЮЧОВІ СЛОВА: банківська система, розвиток банківської системи регіону, економічні реформи, сектор економіки.

ABSTRACT. *Significant economic changes in our country requires adequate changes in the structure of the banking system, aiming at its efficient and uninterrupted operation, capable of sustainable economic and social development of each company, region, state in general.*

KEY WORDS: banking system, banking system development in the region, economic reforms, the sector of the economy.

АНОТАЦІЯ. Существенные экономические преобразования в нашей стране требуют адекватных изменений в структуре банковской системы, которые устремлены на ее эффективное и бесперебойное функционирование, способствующее стабильному социально-экономическому развитию каждого предприятия, региона, страны в целом.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: банковская система, развитие банковской системы региона, экономические реформы, сектор экономики.

У даний час банківська система регіонів України не відповідає вимогам ефективного проведення реформ за наступними найважливішими напрямками.

По-перше, обсяг наданих кредитів банківської системи не відповідає потребам реального сектора економіки регіонів, тобто вона не виконує свою головну функцію — кредитора економіки.

По-друге, рівні розвитку банківської системи регіонів України в цілому за міжнародними стандартами є дуже низкими. Вони значно поступаються зарубіжним за розміром капіталу, величиною акумульованих активів, масштабами застосування сучасних банківських технологій і т.д.

По-третє, концентрація банківських установ і капіталу в центрах підприємницької активності і регіонах породжує внутрішню диференціацію регіональних банківських систем, що стримує розвиток економіки країни.

По-четверте, відсутність великих банків перешкоджає перетокі капіталу до виробничих регіонів, скорочуючи джерела поповнення регіонів фінансовими ресурсами.

За таких умов структурна перебудова банківської системи, спрямована на формування в регіонах фінансово-кредитної інфраструктури, є одним із найважливіших аргументів на користь актуальності даного дослідження.

Проблеми функціонування банків і банківської системи, їх структурної перебудови завжди були в полі зору видатних українських і зарубіжних вчених. Однак, більшість питань підвищення ефективності функціонування банківської системи, пов'язані зі структурною перебудовою в умовах розвитку ринкових відносин, особливо теоретичного і методологічного характеру, ще недостатньо вивчені.

Питання наявності причинної залежності між рівнем фінансового і економічного розвитку залишається відкритим, хоча і зростає кількість емпіричних досліджень, які підтверджують її наявність. Зокрема, R.G. King і R. Levine на основі даних по 80 країнах за період з 1960 по 1989 роки досліджували залежність

між фінансовим і економічним розвитком. Вони показали, що початковий рівень фінансового розвитку є суттєвим фактором передбачення темпів росту за наступні 10—30 років, а це означає, що фінансовий розвиток не є лише наслідком економічного розвитку [1, 2].

Тим не менш, якщо з приводу наявності причинного зв'язку між розвитком фінансового сектору і темпами економічного росту згоди ще не досягнуто, то той факт, що банки виконують в економіці ряд унікальних макроекономічних функцій, загально визнаний. Банки надають платіжні послуги і сприяють зниженню транзакційних витрат в економіці, пов'язаних з готівково-грошовим обігом, і частка ВВП, яка обслуговується банками, є одним із найважливіших індикаторів, що характеризує ефективність виконання банками цієї функції. Також банки, виконуючи функцію посередництва в кредиті, сприяють трансформації ресурсів за строками, в результаті чого стає можливою реалізація більш довгострокових проєктів, ніж за відсутності фінансових посередників, і переводу ресурсів від осіб, які мають вільні ресурси, до осіб, які потребують кредиту. Фондовий ринок не може повністю замінити банківську систему з точки зору акумуляції і розподілу ресурсів. Доступ до фінансування на фондовому ринку мають лише найбільші корпорації, з високим кредитним рейтингом і більшим обсягом операцій. Найважливішою причиною, за якої фондовий ринок не зможе витіснити навіть у віддаленій перспективі банки з кредитного ринку, є проблема асиметрії інформації між кредитором і позичальником, тому частина позичальників не може отримати безготівковий кредит з фондового ринку і вимушена погоджуватися на моніторинг зі сторони банку [3]. Банки також виконують ряд функцій, пов'язаних із регулюванням реального сектору економіки, перш за все, це функції збору та аналізу інформації про позичальників, моніторинг менеджерів, який є важливим в умовах низької інформаційної прозорості підприємств і високої асиметричності інформації, реструктуризація підприємств і ініціювання банкрутств. В умовах структурної перебудови економіки і високої невизначеності саме банки стають практично єдиним механізмом, здатним вирішити комплекс завдань з лібералізації і підвищення ефективності економіки.

Метою написання даної статті є розробка теоретичних і методологічних основ досконалості структурної перебудови регіональної банківської системи в умовах розвитку ринкових

відносин, орієнтованих на підвищення соціально-економічної ефективності її функціонування.

Значна роль, яку банки відіграють в економіці, обумовлює актуальність проблеми переосмислення сучасного етапу розвитку теорії грошей, кредиту і банків для пошуку напрямків подальших досліджень питань теорії і методології реструктуризації банківської системи.

Теоретичний аналіз попиту на гроші і вивчення умов рівноваги на ринку дозволяють виділити в наш час кілька основних економічних шкіл.

До середини 1970-х років існували дві основні макроекономічні моделі: монетаристська і кейнсіанська. Монетаристська теорія попиту на гроші базується на неокласичних традиціях і постулатах кількісної теорії грошей. Основні ідеї цієї школи були запропоновані англійськими вченими Д. Юмом, Дж. Міллем, А. Маршалом, американським вченим І. Фішером, шведськими Г. Касселем і Б. Хансеном. Сучасний монетаризм зародився як варіант кількісної теорії в працях М. Фрідмена, К. Бруннера та ін. Монетаристи підкреслюють важливу роль грошей у процесі господарського розвитку. Їх лозунг: «Гроші мають значення», а деякі з них вважають, що лише гроші і мають значення [4].

Макроекономічна модель монетаристів надає пріоритетне значення в регулюванні сукупного попиту грошової і монетарної політики державі. Монетаристи вбачають у грошовій пропозиції єдиний важливий фактор, який визначає рівень виробництва, зайнятості та цін. Монетаристська модель виходить з того, що зміна грошової пропозиції безпосередньо впливає на сукупний попит і, відповідно, на номінальний ВВП [5].

На думку М. Фрідмена, основою впливу національного банку на небанківський сектор — промисловість, торгівлю та інші галузі господарства — є відносно висока частка депозитних грошей у грошовій масі (наприклад, у США — 90 %). У зв'язку з тим, що засоби депозитів до вимоги, а також термінових та ощадних вкладів знаходяться в приватних банках, вплив на них через національний банк досить ускладнений. Ця проблема вирішується національним банком шляхом обмеження і заохочення приватних банків до процесу кредитно-розрахункового обслуговування господарства країни, а також застосування національним банком адміністративних методів впливу на їх кредитну діяльність [6].

Кейнсіанська теорія попиту на гроші — теорія, згідно якої надається перевага ліквідності — грошам відводиться друго-

рядна роль. Кейнсіанці підкреслюють важливість, поряд з грошовою, також фіскальної політики. Пояснюючи, як зміна грошової пропозиції впливає на номінальний ВВП, кейнсіанці підкреслюють роль відсоткових ставок і інвестиційних затрат. Як вони стверджують, в ланцюгу причинно-наслідкових зв'язків кредитно-грошової політики забагато слабких місць (складових), у результаті чого кредитно-грошова політика здається ненадійним і менш дієвим, порівняно з фіскальною політикою, засобом стабілізації економіки.

Теоретичні дискусії між кейнсіанцями і монетаристами фокусуються не на питаннях ціноутворення чи попиту на гроші, а на проблемах впливу грошей на розвиток ринкового господарства. Ці школи по-різному уявляють собі механізм функціонування ринкової економіки. Монетаристи, як і неокласики, стверджують, що ринкове господарство в умовах повного використання всіх ресурсів автоматично прагне до утримання рівноважного стану, в якому безвідмовно діють деякі вбудовані «стабілізатори» економічного розвитку. Звідси рекомендація для державної політики: зменшити втручання в процеси відтворення, так як це є лише перешкодою. Протилежно монетаристам, Кейнс заснував теорію дефіцитного фінансування, в якій запропонував для запобігання економічних криз і забезпечення зайнятості необхідність постійного і широкого втручання держави в економічне життя за допомогою переважно фінансових інструментів регулювання. Кейнсіанці заявляють, що внутрішні механізми ринкового господарства не здатні вивести економіку з тривалих періодів застою і криз. Тому вони пропагандують активну політику державного регулювання ринкового господарства.

Однак з середини 1970-х років суттєво змінилась економічна ситуація і з'явилися зовсім нові проблеми, котрі знаходяться поза межами прикладних кейнсіанських і монетаристських розробок. Ніхто не може заперечити, що вся академічна наука і практика розвинених держав визнає і здійснює життєдіяльність у системі змішаних економік, тобто тією чи іншою мірою, віддаючи перевагу одним чи іншим формам, які регулюються державою. Розуміння цієї об'єктивної реальності сприяло створенню нових напрямків, які розвивають теорію фінансів в умовах вже змішаної економіки. Це концепції інституціонально-соціологічного напрямку, які доводять ідею державного регулювання до вимог соціальної політики і індикативного планування.

Принципи і концепції, які створюють різні напрямки інституціональної теорії побудовані на ідеї впливу соціальних норм на економічний і технологічний розвиток. Центром досліджень є інститути — сукупність створених людьми правил і норм, які виступають, з одного боку, як обмеження для економічних агентів, а з іншого, як передписання дій, що сприяють формуванню в них очікувань досягнень взаємокорисного результату в різного роду обмінних операціях. Відповідно до даної теорії, економіці притаманні два рівні динаміки: рівень організаційних структур (банки, страхові компанії, фірми і т.д.), а також їх взаємовідносини (ринки) і рівень інституціональних норм і правил (економічне і громадянське законодавство, ділова етика, права власності та ін.).

Коли суспільство стикається з економічними проблемами, то, як правило, виявляється, що вирішити ці проблеми неможливо за допомогою однієї лише економіки. Більш того, витоки цих проблем часто знаходяться поза економічною сферою. Тому виникає потреба впливу на суб'єкти економіки інших сфер суспільства, і ефективність подолання економічних проблем буде залежати від того, наскільки добре налагоджені шляхи взаємодії між підсистемами суспільства, як розвинене в суспільстві розуміння того, що економіка не має чітко визначених меж, які відокремлюють її від інших сфер суспільства.

Взаємопроникнення економіки і суспільства відбувається завдяки існуючим прикордонним інституціональним одиницям, в яких має місце накладення підсистем. Таким інститутом і є банківська система, особливо діяльність національного банку, в якій економічні процеси невід'ємні від політичних.

Отже, ми розглянули три основні напрямки сучасної економічної думки — монетаризм, кейнсіанство і інституціоналізм. Виходячи з їх теоретичних поглядів, прослідковуються відмінності в позиції стосовно питання ролі банківської системи в стабілізації економіки.

Якщо вважати, що попиту на гроші властиві стабільність і передбаченість, а пропозиція грошей — екзогенна, як припускали монетаристи, відповідно, національний банк може шляхом грошової політики збільшити чи, навпаки, скоротити витрати господарюючих агентів, тобто через банківську систему може проводитись ефективно регулювання економічного розвитку.

Розглядаючи кейнсіанську концепцію і припускаючи, що попит на гроші нестійкий, а пропозиція грошей має ендогенний характер, то грошова політика національного банку буде неефек-

тивною і більш надійно можна регулювати економіку шляхом фіскальної політики.

Із розгляду банківської системи як інституціональної одиниці, котра за допомогою фінансових інструментів опосередковує взаємозв'язок з іншими підсистемами суспільства і економіки, витікає необхідність наявності розгалуженої банківської системи, здатної сприяти продуктивному використанню всіх наявних ресурсів і їх розвитку.

Для формування ринкової економіки в Україні була обрана концепція монетаризму, постулати якої були перенесені на українську економіку не замислюючись про необхідність експериментальної перевірки. Однак, одна із основних тез — «жити по средствам» — може бути реалізована лише за умови попереднього забезпечення мінімального для нормальної життєдіяльності людей рівня оплати їх праці. ООН визнала, що погодинна зарплата нижча 3 дол. виштовхує працівника за межу його життєдіяльності, за якою починається розпад трудового потенціалу, зникають мотивації до праці і досягнення позитивних результатів. В Україні середня заробітна плата у три рази нижча за порогові значення, а внутрішні ціни близькі чи вже порівняні з світовими. Такої експлуатації праці і, перш за все, інтелектуальної, не має у жодній цивілізованій країні. У зв'язку з низьким рівнем доходів близько 70 % від них населення витрачає на придбання товарів першої необхідності, тому неправомірно перекладати додаткове соціальне навантаження на населення. Монетаристська концепція займала домінуюче положення на Заході, оскільки обсяг і структура розподілу особистого доходу там принципово інші, ніж у нас. На наш погляд, монетаризм можна застосовувати лише в тих випадках, коли суспільство розбагатіло і може дозволити собі регулювання економіки за рахунок інфляції, що не відповідає українській економічній практиці [7, 8].

Проведені реформи призвели до того, що відповідно міжнародним стандартам українська банківська система не сумісна з системами розвинених країн. Вітчизняні банки значно поступаються зарубіжним за розміром капіталу, величиною акумульованих активів, масштабом застосування сучасних банківських технологій.

Велика кількість проблем української економіки відображає низький рівень розвитку національних кредитних відносин і обслуговуючої їх банківської системи. Досягнення довіри як з боку клієнтів до банків, так і кредиторів до позичальників в Україні

потребує фундаментальної перебудови всієї структури вітчизняних кредитних відносин.

У зв'язку з цим найважливішим завданням на сучасному етапі є за допомогою державної участі налагодження взаємозв'язку фінансової сфери з реальним сектором економіки, створення інфраструктури банківської системи, заснованої на принципах корпоративного управління і сучасних технологіях банківського бізнесу, котра необхідна для ефективного функціонування ринкового механізму. Це передбачає зміцнення і розвиток регіональних банківських систем, капіталізацію банків, безперебійне здійснення розрахунків, розширення спектру фінансових послуг і кредитування виробництва, розробку нових банківських продуктів і т.д.

Таким чином, розглянута нами проблема структурної перебудови банківської системи на даний час має найголовніше значення для соціально-економічного розвитку країни і потребує подальших досліджень уже сьогодні.

Література

1. King R.G. and Levine R. Finance and Growth. Schumpeter might be right // *The Quarterly Journal of Economics*. — 1993. — August.
2. Greenwood J., Jovanovic B. Financial Development, Growth and the Distribution of Income // *Journal of Political Economy*. — 1990. — vol. 98. — № 5. — Part. 1; Bencivenga V.R., Smith B.D. Financial Intermediation and Endogenous Growth // *Review of Economic Studies*. — 1991. — № 58.
3. Fama E. What is Different about Banks? // *Journal of Monetary Economics*. — 1985. — 15 January.
4. Курс экономической теории: Учебное пособие / Под ред. проф. Чепурина М.Н., проф. Киселевой Е.А. — Киров: Издательство «Вятка», 1994. — С. 374—385.
5. Макконел К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2т.: Пер с англ. Т.1. — Таллин: АП «Таллполиграфкомбинат», 1995. — С. 320—335.
6. Банки и банковские операции: Учебник для вузов / Е.Ф. Жуков, Л.М. Максимова, О.М. Маркова и др. — М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. — С. 70.
7. Криклій А.С. Банківська система України в умовах розбалансування фінансових ринків: реалії та очікування/ А.С. Криклій // *Економіка та держава*. — 2008. — № 4. — С. 14—18.
8. Люзняк М. Щодо оптимізації регіональної структури банківської системи / М. Люзняк // *Економіст*. — 2008. — № 8. — С. 54—57.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2012 р.